

ISSN 0543-1220 | UDC 82(05)

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

Др ИСИДОРА БЈЕЛАКОВИЋ, секретар, др ЈОВАН ДЕЛИЋ,
др САЊА БОШКОВИЋ ДАНОЈЛИЋ, др БОЈАН ЂОРЂЕВИЋ, др ПЕР ЈАКОБСЕН,
др МАРИЈА КЛЕУТ, др ПЕРСИДА ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО,
др ЖАНА ЛЕВШИНА, др ГОРАН МАКСИМОВИЋ, др ДЕЈВИД НОРИС,
др ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ, др ГОРАНА РАИЧЕВИЋ, [др ИВО ТАРТАЉА],
др СВЕТЛАНА ТОМИН, др РОБЕРТ ХОДЕЛ, др ВИДА ЏОНСОН ТАРАНОВСКИ,
др САША ШМУЉА

Главни и одговорни уредник

Др ЈОВАН ДЕЛИЋ, дописни члан САНУ

КЊИГА ШЕЗДЕСЕТ ОСМА (2020), СВЕСКА 3

МАТИЦА СРПСКА

Рада Драинца, анализирани су његове позоришне критике, а нарочита пажња је поклоњена радовима који су везани за позориште у Скопљу.

Из прегледа тематско-проблемске усмјерености радова у Зборнику и појединачног увида у сваки од њих, изводимо закључно мишљење о приспјелим радовима и Зборнику у цјелини:

Показало се веома и вишеструко оправданим организовање оваквог научног скупа. Добили смо доиста нова читања и интерпретације пјесничких, прозних и критичких дјела Рада Драинца и стекли нове увиде у његово стваралаштво. Можда би вредело размотрити шта све од Драинчевих дјела овај Зборник радова није „покрио”, па за пет година направити циљани скуп по позиву са унапред договореним, „задатим” темама. Таквим једним „диригованим” зборником радова, с ослонцем на људе који ће са рефератима доћи на скуп, могло би се у потпуности „покрити” књижевно дјело Рада Драинца и разријешити значајна поетолошка питања. Док се то не збуде, овај зборник ваља поздравити и користити.

Др Јован М. Делић
дописни члан САНУ

UDC 821.163.41.09 Andrić I.(049.32)

КРИТИЧКИ ПРИКАЗ КЊИГЕ АНДРИЋЕВА СЛИКА БОСНЕ НА РАЗМЕЂУ ПОЕТИКЕ И ИДЕОЛОГИЈЕ СТАНИШЕ ТУТЊЕВИЋА

(Станиша Тутњевић. *Андрићева слика Босне на размеђу поетике и идеологије*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2019, стр. 533)

У издаваштву *Завода за уџбенике и наставна средства*, Источно Ново Сарајево, године 2019. објављена је научна монографија *Андрићева слика Босне на размеђу поетике и идеологије* аутора Станише Тутњевића. Садржински и композиционо, научна монографија представља синтезу научних достигнућа у подручју истраживања поетике и идеологије у опусу Иве Андрића изложу у кроз 16 научних студија аутора Тутњевић, с тим да је већи број радова већ публикован у часописима, излаган на научним скуповима док је мањи број радова прву објаву добио унутар ове научне монографије³.

У уводној студији, насловљеној *Поетика и идеологија* (5–16), аутор настоји да пружи увид у (не)спојивост две „сасвим различите и несродне ствари” (6), поетике и идеологије, тежећи првенствено да појмове објасни и разложи. Основни циљ студије јесте приказивање како појмови поетика и идеологија функционишу унутар књижевног дела, односно, какав им је статус унутар конституисања слике света у једном књижевном делу. У студији потом, аутор се бави Андрићевом причом *Лешовање на јују* и причом *Ормар* Томаса Мана са крајњим интенцијама преиспитивања схватања стварности. Поглавље друго по реду насловљено је *Схватање стварности као кључно начело миметичкој карактеру умјешности* (17–39)

³ Реч је о текстовима: *Зајворени круј нејавивиситичке муслиманске/бошњачке рецеиције Андрића* (357–416); *Андрићевска слика Босне као окосница романа Вазнесење В. Лубарде* (417–481).

и оно започиње увидом у Аристотелову *Поетику* и принципе мимезе. Наиме, аутор настоји да кроз статично схватање појма мимезе као вида подражавања стварности („какве су биле или какве јесу”, „какве су према казивању и вјеровању људи” или „какве треба да буду”), постави питање шта је онда стварност која је подражавана. Тутњевић настоји да успостављањем односа између мимезе и стварности покаже проблем: да ли је стварност као таква заиста стварна, реална, истинита и колико је мимеза у томе веродостојна. Аутор наводи примедбу Ђорђа Јовановића о Андрићевом приповедању: како Андрићева слика Босне није реална, да приповедање јесте реалистично, а ипак је далеко од реализма јер његов доживљај Босне јесте само његов и нема везе са реализмом. Трагом ових навода, Тутњевић закључује: у оквиру аристотеловског начела и статичног схватања мимезе, пресудну улогу има начин схватања стварности, а не начело мимезе као такво што и поткрепљује примерима из Андрићеве и Манове приче. Студија *Социјална локација Андрићеве дјела у свијету књижевне кријишке* (41–61) је заправо детаљни преглед критичке литературе о досадашњим мишљењима о односу стварности и Андрићевог дела. Аутор истиче како социјална мотивација и амбијентација унутар критичког истраживања о Андрићу завређују више пажње. Осврт на критичку мисао о Андрићу започиње перцепцијом ставова М. Богдановића, С. Томашића док о Андрићевим лирским списима *Црвени лисјови* даје увид кроз М. И. Бандића, Р. Вучковића, П. Џацића. Тутњевић скреће пажњу на критику о социјалној локацији Андрићевог поетског стваралаштва која је заправо производ, речено речима П. Џацића, горког немирења са друштвеним устројством (44). Путевима досадашње критике, путевима И. Секулић, М. Шамића, Н. Милошевића, К. Остојића, М. Первића препознате су назначене интенције критике социјалне локације Андрићевог дела које ће у будућности, сасвим сигурно, бити плодносно подручје надолазећим критичарима.

Студија четврта по реду насловљена је *Андрићева „свијетла” слика Босне* (63–102). Осим увида у приповедачки потенцијал Андрића, аутор говори и о стваралаштву босанских приповедача, у првом реду о Петру Кочићу, Светозару Ђоровићу, али и о Марку Марковићу, Емилу С. Петровићу. Аутор показује начине конституисање „свијетле” слике Босне, с тим да се у Андрића и она тамна слика Босне сасвим не неутрализује. Бавећи се појединачним књижевним остварењима поменутих аутора, Тутњевић препознаје тенденциозност као резултат оствареничке свести о улози уметности и стваралаштва у животу човека и развоју друштва, но Андрићева преданост уметности и потреба да се уметност схвати као чисто субјективна потреба човека – без утилитарних намера – разлог је што се код њега граница између стваралаштва у уметности и стваралаштва у животу готово и не види.

Нешто обимнија студија насловљена *Предсјава о Босни као тамном вилајету као основа „йоеишке” сарајевских књижевника и „кривица” муслиманског народа за йосједице йурске властии у Босни* (103–191) започета је анализом тротомног дела М. Ризвића и пореклом инспирације виђења литерарних збивања у БиХ између два рата испитивањем претпоставки *Грује сарајевских књижевника* и положаја И. Андрића. Аутор систематски и поименце излаже све елементе поетике *Грује сарајевских књижевника* кроз једанаест тачака. Затим, основици поетике *Грује* која се састоји у представи Босне као тамног вилајета, Тутњевић супротставља романтичарске особености са тежњом да прикаже међусобне сличности. Тутњевић саопштава о конституисању књижевности као књижевности БиХ која се открива у новом литерарном квалитету заснованом на свеопштем сублимирању географских, историјских, психолошких и менталних компонената. У околностима конституисања књижевности, Тутњевић истиче текстове И. Секулић и М. Богдановића о Андрићу као подлогу за стварање посебног књижевног знака Босне чинећи осврт и на књижевну грађу и на њену уметничку транспозицију која је допринела васпо-

стављању слике о Босни као тамном вилајету. Нешто више о *Груји сарајевских књижевника* аутор саопштава у студији *Иво Андрић и Груја сарајевских књижевника* (193–215) у којој се бави генезом и стваралаштвом *Грује* која је у то време представљала савремено и модерно уређено друштво писаца. Напоредо са тим, Тутњевић даје увид у Андрићеву активност унутар рада *Грује* бавећи се његовим публикацијама и прилозима у њиховим зборницима. Аутор истиче важност и значај Андрићеве сарадње са *Грујом сарајевских књижевника* као и утицај који је та сарадња имала на делатност *Грује* истичући да Андрић није био међу њеним оснивачима нити је у *Грују сарајевских књижевника* икада званично био примљен.

Студија *Политички сјајус И. Андрића у свјетлу једној новој извора* (217–236) представља Тутњевићево испитивање и критички приказ књиге *Иво Андрић у дневнику Родољуба Чолаковића* коју је приредио др Здравко Антонић. Насловљена као *Национални аспекти рецеиције дјела Иве Андрића* (237–288) једна је од најрелевантнијих студија у монографији. Тутњевић се исцрпно бави рецепцијом Андрићевог дела: и оном позитивном и оном негативном придајући обема равномерно простора да нешто о себи кажу. Пролазећи кроз историјске тренутке целокупне Андрићеве критике, аутор указује на почетке и токове својеврсне кампање против Андрића у име „кривице” према Муслиманима, односно, у име недостојног приказивања Муслимана чиме је подстакао ширење нетрпељивости и мржње према њима. Према Тутњевићу, категорија мржње приписана Андрићу пренета је на његово дело и уметничку вредност те је самим тим њоме створено плодносно подручје за даље конструкције и мистификације Андрићеве вредности и као уметника и као човека. Поред бројних, међу негативним критичким гласом, Тутњевић издваја речи М. А. Мулалића као и речи Мухсина Ризвића. Поред још бројнијих, унутар позитивне критичке рецепције о Андрићу, аутор издваја одбрамбени и похвални тон речи Војислава Максимовића. Изнова правећи осврт на положај Муслимана у Андрићевом стваралаштву, у студији *Андрићевска слика свијета и муслиманска/бошњачка књижевности* (289–299), Станиша Тутњевић преиспитује на који начин универзална слика света, у којој Муслимани заузимају централно место, може да се доведе у везу са конституисањем посебне муслиманске/бошњачке националне књижевности закључујући да је та књижевност настала у окриљу и под утицајима српске и хрватске књижевности (299). Настанак те књижевности кореспондира са процесом идентификације људске заједнице на атрибутима националног карактера. Уосталом, она се и данас испомаже андрићевском сликом света иако ту исту слику делимично одбацује.

Приметно је да у научној монографији Тутњевића важно место заузимају истраживања поводом Андрићевог односа и става према Муслиманима. Још један, знатно детаљнији осврт на разноврсну и сложу (негативну) рецепцију Андрићевог стваралаштва дат је у студији *Андрић и Муслимани – о једном виду рецеиције дјела Иве Андрића* (301–318). Студије наочиглед истим ауторовим циљем повезане, концептна су и педантно изложена синтеза Тутњевићевих детаљних истраживања. Студију „*Пријовједно обељчовјечивање босанских муслимана*” (319–334) Тутњевић започиње навођењем још једне књиге која заступа доказивање Андрићеве „кривице” поводом негативне слике ислама и Муслимана. Реч је о књизи Русмира Махмутџахића *Андрићевсво. Пројив еџике сјећања*. Махмутџахић полази од слике коју посматра као једино Андрићеву/андрићевску, а то је књижевна слика Босне у којој Муслимани имају централно место. Управо ту, Тутњевић скреће пажњу: тај књижевни феномен осликан у специфичној слици Босне није Андрићевог порекла већ су у стварању те слике учествовали и свој допринос дали како босански, тако и други приповедачи (321). Отварајући историјат настанка такве књижевне слике Босне, аутор полази од прве збирке из муслиманског живота у Босни (Хаџи Нико

Бесаровић, 1888), затим, указује на романе и приповетке у стваралаштву Ђоровића, Шантића, Кочића као и на један посебан, новонастали жанровски појам „босанска приповијетка”, али, како Тутњевић закључује, основни мотив за настанак такве слике и доминацију муслиманских елемената у њој је, пре свега, књижевног, а не идеолошког, моралног, политичког, историјског, теолошког порекла. Проблем и решење негативне рецепције Андрићевог дела је то што аутори ту слику, која би требало да се разматра на естетском плану и да се вреднује у складу са естетским мерилима и законима, упорно покушавају да изместе на историјски, идеолошки, морални и политички план. Излагањем ставова и поступака МахмутѠехајића који се тичу Андрићева дела, Тутњевић спретно разлаже и проблематизује констатације МахмутѠехајића показујући да поменути аутор првенствено недовољно познаје делове, слојеве и аспекте књижевне слике о Босни и да његов циљ није свестрано и дубље истраживање Андрића већ је циљ трансформисање књижевног текста у идеолошко и политичко оруђе мржње.

Систематизован и целовит преглед понуђен је у студији *Генеза једној асијектиа рецејције гјела Иве Андрића* (335–356) у ком аналитички приступа Мустафи Мулалићу (текст *Нобеловац Иво Андрић и њејово најрађено гјело На Дрини Ѡујрија*) и Русмиру МахмутѠехајићу (књига *АндрићевсѠиво. Пројив еѠике сјећања*). Заче-так негативног односа према Андрићу, аутор препознаје још унутар емигранских кругова, затим, кроз рад М. Мулалића након ког следи специјалан број листа *Вох* посвећен Андрићу до Н. Крушевљаковића који је писао за емигрантски лист *Босански Ѡољеди* (а који је заједно са *Вох*-ом под покровитељством уредништва Адила Зулфикарпашића). Као централни и највећи рад, Тутњевић истиче рад Шукрије Куртовића *На Дрини Ѡујрија и Травничка хроника од Иве Андрића у свејѠилу брајсѠива и јединсѠива*: „То је иницијални, кључни текст којим се зачиње поменути вид негативне рецејције Иве Андрића у односу на Муслимане” (339).

У студији *Зајворени круј неѠајивисѠичке муслиманске/бошњачке рецејције Андрића* (357–416), аутор систематски излаже узроке, корене и последице такве врсте перцејције преиспитујући легитимитет дискурса о муслиманској „кривизи”. Оно шта се намеће као најрелевантније јесте свеприсутна тежња ка инверзији историјске и уметничке истине коју Тутњевић предочава проширивањем листе заговорника негативног односа према Андрићу. У овој студији, аутор се осврће и ка савременим истраживачима Андрићевог стваралаштва и у први ред издваја Бориса Булатовића (књига *ОклевејѠана књижевносѠи*, 2017) као и Зорана Милутиновића (*БиѠика за ѠрошлосѠи*, *Иво Андрић и бошњачки национализам*, 2018) придодајући анализи и дело исламолога Мирољуба Јевтића *Исламска визија свејѠа код Иве Андрића*. Аналитички приступ роману *Вазнесење* В. Лубарде и роману *Нож* В. Драшковића предмет је студије *Андрићевска слика Босне као окосница романа Вазнесење Војислава Лубарде* (417–481). Тутњевић најпре излаже детаљно гезузу живота и стваралаштва В. Лубарде скрећући пажњу на извесно позајмљивање андрићевске слике Босне у виду представе Босне као „тамног караказана” која је, како аутор сматра „прилично одбојна литераризација аутентичне Андрићеве слике Босне” (427). Ба-већи се технологијом инверзије поетике и идеологије присутном у досадашњим видовима тумачења Андрићеве слике Босне, Станиша Тутњевић у студији насловљеној *Андрићевска слика Босне – свијесѠи о друѠом на размеђу ѠоешѠике и идеолоѠије, или ѠоешѠика Ѡурској свијејѠа* (483–503) полази од анализе једног од најранијих Андрићевих радова: реч је о приповеци *За лоѠоровања* (1922). Тутњевић истражује поетику турског света унутар већ наведене и унутар приповедака *МосѠи на ЖејѠи*, *Аникина времена*, *Мара милосница*, *Мрак над Сарајевом* показујући како Андрићева поетска и естетска достигнућа надвлађују сва историјска, идеолошка и морална значења. Напослетку, студијом насловљеном *Кућа на осами Иве Андрића*, што је

иначе и постхумно објављена Андрићева збирка приповедака, Тутњевих анализом мотива, ликова, радњи настоји да успостави истоврсну аутентичност и квалитет постојану и у претходним Андрићевим делима.

На крају књиге, налази се поглавље информативног карактера *Подаци о њекстивима* (513–515) у ком аутор даје попис својих публикованих студија. Након *Индекса имена* (515–520), налази се реч аутора у виду засебног поглавља *Уз ову књићу* (521–529) у коме чини финални осврт на основне претпоставке своје књиге као и на главне преокупације сваке студије понаособ.

Мотивисана разносмерним аспектима Андрићевог дела, а пре свега односом критике према нобеловцу, књига *Андрићева слика Босне на размећу њоећике и идеологије* Станише Тутњевиха је стециште посве другачијег приступа књижевном стваралаштву као таквом. Бавећи се андрићевском сликом Босне као сликом тамног вилајета, ауторова крајња интенција јесте покушај доказивања те представе као само једне идеолошке мистификације. Иста тежња постоји и у оповргавању и демистификовању устаљених мишљења о поетичким претпоставкама Андрићевог стваралаштва. Детаљним анализама у којима синтетише и обухвата обе стране рецепције, и позитивну и негативну, Тутњевих настоји да (ре)дефинише и проблематизује (негативни) приступ Андрићевом стваралаштву тежећи да покаже шта се догоди када се поетско, а самим тим и естетско занемари у име других, ванкњижевних аспеката. Књига представља значајно научно достигнуће јер показује како рецепција и критика утичу на афирмисање и конституисање писца показујући из студије у студију како је, што се Иве Андрића тиче, такав аспект негативне перцепције само једна стереотипна и маргинална појава.

Мср Александра В. Чебаћек
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за проучавање језика и књижевности
cebasekaleksandra@gmail.com

UDC 821.111(73)-31.09 DeLillo D.(049.32)

АЛЕКСАНДРА ВУКОТИЋ И ДЕЛИЛОВА ПОИГРАВАЊА СА ИСТОРИЈОМ

(Александра Вукотић. *Дон ДеЛило и њоећика историје*.
Нови Сад: Академска књига, 2018)

Књижевна критика високо је оцијенила студију *Дон ДеЛило и њоећика историје* Александре Вукотић, будући да ауторка његовом дјелу и поетици приступа „обазриво и зналачки, креативно и научно-систематично, трансдисциплинарно и имагинативно, сучељавајући историју као наслеђе знања и искуства са историјом као научном систематизацијом података“. Закључује се да ће ова студија о дјелу Дона ДеЛила повести „читаоца сувереним кораком не само кроз варијације жанрова, уметничких поступака и форми знања, него и кроз стратегије апсурда и цинизма према људском настојању да стекне поуздана сазнања о прошлости на основу синтезе документованих података“ (Владислава Гордић-Петковић).

Зборник Матице српске за књижевност и језик излази годишње трипут,
у три свеске, које чине једну књигу.

Редакција 1. св. LXVIII књиге Зборника Матице српске за књижевност и језик
закључена је 26. октобра 2020. године.

Штампање завршено децембра 2020.

Издаје Матица српска, Нови Сад

www.maticasrpska.org.rs
e-mail: zmskj@maticasrpska.org.rs

За издавача:
Проф. др Драган Сиванић
председник Матице српске

Стручни сарадник: *Јулија Ђукић*

Секретар Уредништва: *др Исидора Бјелаковић*

Лектор и коректор: *др Маја Сивокин*

Технички уредник: *Вукица Туцаков*

Слова за корице израдио: *Драган Вишекруна*

Тираж: 500

Компјутерски слог: Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампање Зборника Матице српске за књижевност и језик помогло је
Министарство културе и информисања Републике Србије
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Штампа: Сајнос, Нови Сад

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
80+82(082)

ЗБОРНИК Матице српске за књижевност и језик /
главни и одговорни уредник Јован Делић. – 1953, књ. 1– .
– Нови Сад : Матица српска, 1954– . – 24 cm
Три пута годишње.

ISSN 0543-1220

COBISS.SR-ID 9627138